

serà aqueix jorn que ells açò volen fer?» (Muntaner, *Cròn.*, cap. 53)], com a conjunció en el sentit de 'el moment en què', 'en l'època en què' [«*quan* N<ostre> S<éiner> --- anave per les terres de Jherusalem ---» (*Hom. d'Org.*, 3v6), «--- *quan* videren lo tan gran miracle ---» (ib., 4r3)], amb matís condicional de 'si', 'en cas que' [«--- ayçò, *quan* se fa, no vén per error» (*Diàlegs* de Sant Gregori, *NCl.* II, 81.16, ms. a. 1340), «*quan* lo un dels cónsols o abduys en algun fet són recusats ---» (*Consolat*, cap. 39, ed. Moliné, p. 31a)], i com a adverbí completiu [«en aquell temps, *quan* jo era» (*Diàlegs* de Sant Gregori II, 70.11), «--- li grahiem, la hora, *quan* nos castigava» (Jaume I, *Cròn.*, cap. 1)]. La construcció prepositiva *quan la guerra* 'durant la guerra', usada de vegades en el català parlat modern és de data recent com ho és també en castellà (*DECH* II, 258a48); es dona també algun cop en francès (Rohlf, *ASNSL* CLXV, 316).

Avui en certs casos es pronuncia amb *-t* final [*kʷant*] en el dialecte valencià i en el balear,¹ i en algun altre punt com Aiguaviva (Matar.) segons reporta Sanchis Guarner (*RFE* XXIII, 51), i es pot donar també esporàdicament en el dialecte central davant vocal com *ont* per *on* (Fabra, *Grám.*, 1912, § 23BII).² Aquesta pronúncia era antiga: el valencià JRoig ja c. 1460 escriu *quant* en rima amb *davant* (v. 7986). MGadea escriu constantment *quant* en la seva obra folklòrica (*T. del Xè* II, 6, 158 etc.) i en el seu diccionari posa *quant* com a forma normal.³ El mallorquí Mn. AMAlcover escriu normalment *quant* (així en *BDLC* XII, 1921, 14) i de fet en una nota de l'any 1910, quan encara no s'havien promulgades les *Normes* de l'I. E. C., defensava vigorosament la necessitat d'escriure *quant* per ser aquest la forma de les Balears i, segons ell, també dels antics clàssics (*BDLC* x, 356). De fet, la forma *quant* és ben freqüent en els textos antics (infra), però la idea de Mn. AMAlcover tenia poc fundament, car ni en l'antic i ni en el balear i valencià moderns, no es tracta de la conservació de la *-ND-* originària (que en català normalment es va reduir a *-n*) sinó d'una confusió entre els parònims QUANDO i QUANTUM (veg. JCoromines, *LleuresC.*, p. 303).⁴ És ben sabut, amb aquest motiu, que tant el balear com el valencià no han reduït la *-nt* originària a *-n* com en el Principat i diuen amb *-nt* els gerundis (*parlant*, *cantant*) i *quant* < QUANTUM. Això a part, encara una altra forma *con* (< *quan*) es pot sentir en algunes bandes i en alguns sectors.⁵

Aquest estat de coses era —com hem anticipat ja— ben antic i de fet *quant*, escrit amb *-i* (de vegades grafiat *cant*), apareix ben sovint ultra la forma normal *quan* (algun cop escrit *can*).⁶ Però almenys en el nostre primer text literari, *Hom. d'Org.* *quan* és general: 2v10, 2v11, 3v6, 3v14, 3v21, 42r etc., *can* 8v17; d'altra banda, *quant* sembla gairebé general en les *VidesR* (2r2, 3r2, 4r1, 8r1, 13r2, 16r2, 16v1, 17r2 etc. amb algun ex. de *quan* 17r2) i en Desclot: «*Quant* lo rey hac sopat ---» (*Cròn.*, *NCl.* II, 24.9, 25.3, 28.11, 29.4 (*cant*), 31.1, 16; 32.7 etc.). En la *Crònica* de Jaume I predomina *quan* (ed. Barcino): *can* I, 10, 12, *quan* 14,

16, 18, 20, *can* 22, però *quant* en pp. 13, 34 etc. En efecte, l'alternància de *quan* amb *quant* (en menys nombre) en la *Cròn.* de Jaume I, mostra que hi tenim només una vacil·lació gràfica semblant a la d'entre *quan* i *can*. Altrement, però, sembla evident que alguns escriptors o escriptors han adoptat *quant* com a grafia normal, com en el cas de la *Cròn.* de Desclot que normalment té *-t* en la construcció tipus «*Quant* lo rey entès que ---», que abunda en aquest text.

D'altra banda, però, no cal identificar amb *quan*, com ho han fet alguns, la forma *con* que apareix en els textos antics com a conjunció amb valor de 'en el moment en què' o 'en l'època en què': «E nós no havíem més de XIII anys *con* lo assetiam» (*Cròn.* de Jaume I, I, 52): «E *con* uench al matí dixeren: Mudem-nos» (citad de la mateixa crònica per Klesper, *BDC* XVIII, 348, que en dona també molts exemples de Lull en el mateix lloc); *AlcM* cita del *Tirant*: «E què poran dir los bons cauallers *con* sabran un tal cas?» Es tracta de la variant amb *-n* de la conjunció *com* (< QUOMODO), ben freqüent en els textos dels Ss. XIII-XIV (veg. aquí II, 846b27ss.).⁷ Notem que *com* amb el valor indicat coincidia amb *quan* des d'un principi: *AlcM* en dona exemples de Lull, el *Consolat*, docs. de 1315, 1329, de Serra, *Gèn.* etc.⁸ Entre *com* i *quan*, amb el valor indicat, aquest predomina, en les cròniques de Jaume I i de Desclot, però en la de Muntaner, *com* (amb variant *con*) sembla gairebé general amb escasos exs. de *quan*,⁹ i s'usa regularment en el *Tirant*; endemés sembla haver continuat en ús popular a Mallorca.¹⁰

Notem a més les construccions: *quan ... quan*, usat per StVicentF en el sentit de 'adés ... adés': «e aquest se'n va tost e camina fort, *quan* trotan<Gt>, *quan* a bon pas» (ms. 278, 190v, citat per GSchib, *Vocab. StVicentF*, p. 123). Sembla haver tingut bastant ús la conjunció composta *quant que* o *quant que quan* amb referència a un futur indefinit o amb valor de *quan* 'si de cas, sempre que': «desiujave que aquell fos bisbe *quant que* el bisbe passàs d'aquesta vida» (Lull, *Merav.* I, 75); «--- per açò serets honrat e morrets honrat, *quan que* muyrats e vós e nós» (Jaume I, *Cròn.*, cap. 147, III, p. 58, mal escrit junts), «pus de LX cavallers --- <h>an parlat ab mi, e dien que se'n iran, de dia o de nuyt, *quant que* ('si de cas') vós vos n'anets» (ib., cap. 236, v, 16). En els *CostTort.* s'ordena que un testador pot substituir l'hereu posant una nota com segueix: «Estableyx (=estableixo) Ferrer, fill meu, hereu, e *quant que quant* («i si de cas») eyl muyra sens infant de leyal conjutge, substituesc-li Pascual» (ed. Oliver, p. 278);¹¹ en un doc. de 1315 *quan que quan* significa 'sia quan sia': «--- pusca franchament --- menar aquela aygua --- a regar les possessions quals que quals --- *quan que quan* e quantes que vegades la dita aygua --- serà necessària» (P. Vidal, *RLR* xxx, 270); amb sentit idèntic en *Ordin.* de Pere III (1344), p. 14, citat per *AlcM*.

CPT.: *Lancon* 'quan', en les *VidesR*: «e foren atrobats los lurs corses en temps de Contastí *lancon* fos retuda la pau a l'esgleya» (P124v2, V cum pax esset